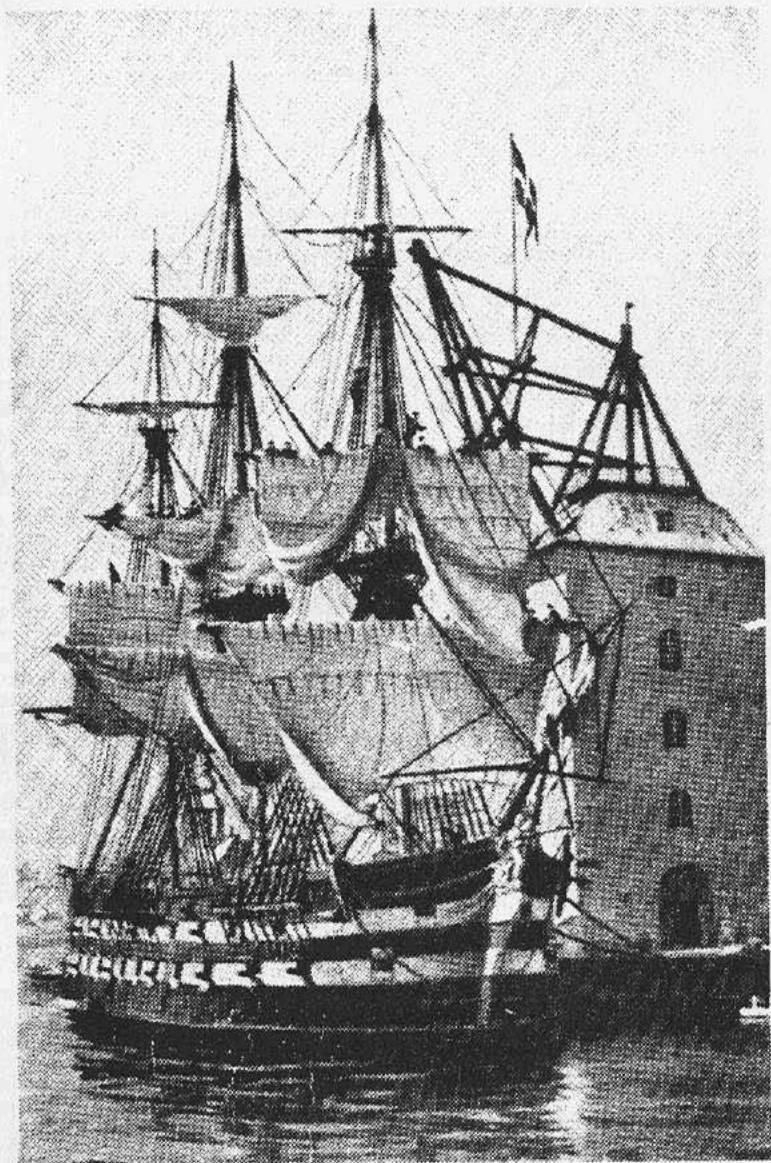

Marinehistorisk Tidsskrift

SEPTEMBER 1976

9. ÅRGANG

NR. 3

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT
september 1976, 9. årg. Nr. 3

Udgives af
Marinehistorisk Selskab
Selskabet Fregatten Jyllands
Venner og Selskabet Orlogs-
museets Venner

Redaktion og ekspedition:
Cand.mag. Hans Chr. Bjerg
Jellerød Have 117
2980 Kokkedal, 02-86 18 28

Udsendes
4 gange om året til medlem-
merne af de tre udgivende
selskaber

Abonnement
kan tegnes gennem de udgi-
vende selskaber eller ved
henvendelse til ekspediti-
onen

Eftertryk
med kildeangivelse tilladt

Forsiden
forestiller linieskibet
DANNEBROG, søsat 1850, un-
der tilrigning ved Nyholm
Mastekran. Efter maleri af
P.Sinding

ET MARINEHISTORISK SYMPOSIUM

har været afholdt i februar i Luleå i Sverige med deltagelse fra det øvrige Norden. Der foreligger nu en diger rapport med gengivelse af mange interessante indlæg. Symposiet var arrangeret af Statens Sjöhistoriska Museet i Stockholm samt det svenske rådet för maritim forskning. På symposiet blev bl.a. givet en oversigt over den maritime forskning 1973-75 i de forskellige nordiske lande.

Blandt indlæggene lagde jeg specielt mærke til svenskeren Erik Severin om "Utbildning och forskning i de maritimhistoriska ämnen". Severin præsenterer sig som lægmand og efterlyser en øget mulighed for forskning og uddannelse inden for "ämnen som historia, etnologi och arkeologi med anknytning till maritima områden" på universiteterne og højere læreanstalter. Der er altså her tale om disciplinerne maritimarkæologi, maritim-etnologi og maritimhistorie. Severin begrundet nærmere, hvorfor disse discipliner bør tages op i akademisk sammenhæng således at de kan blive genstand for systematisk og effektiv udforskning og research.

Severin stiller til sidst i sit indlæg det spørgsmål om det svenske samfund har råd til en øget virksomhed på universiteterne som den i indlægget skitserede, og han besvarer dette med et modspørgsmål: Har vi råd til at lade være set ud fra den øgede betydning havet har fået i vor tid ressourcemæssigt og økonomisk!

H.C. BJERG

NYT OG NOTER OM FREGATTEN "JYLLAND"

Bestyrelsens sammensætning (fregatten Jyllands Venner)

Bestyrelsen består p.t. af: kommandørkaptajn k.Hertz (formand), Civilingeniør H.E.Raun (kasserer), Oberstløjtnant A.V.Skjødt (sekretær), Overinspektør F.Askgaard, Arkivar H.C.Bjerg, Overlæge J.H.Baastrup, Politiasistent S.A.Jensen, Kommandør E.V.Jørgensen, Kaptajnløjtnant A.Rust Nielsen.

Selskabet Fregatten Jyllands Venners adresse er

Bohlendachhuset, Vej 6, Holmen, 1433 Kbh. K. Sekretæren træffes normalt på Forsvarsakademiet, 01-TRia 57 07. Tilsynsførende på fregatten: Premierløjtnant S.Banner Pedersen, træffes på 06-34 14 64.

Ny kasserer for Fællesudvalget:

Bankbestyrer Jørn Udsen, Ebeltøft, har overtaget kassererposten i Fællesudvalget til bevarelse af fregatten Jylland. Han afløser direktør E.Friisager, Randers, og skal varetage regnskabet for den daglige drift af fregatten.

Besøgatal samt billet- og souvenirsalg på fregatten 10.4.-10.8.76

<u>Besøgatal i nævnte periode</u>	<u>- i samme periode 1975</u>
antal voksne 31.168	 26.110
antal børn 18.602	 15.052
ialt 49.770	ialt 41.162
=====	=====
<u>Billetsalg i nævnte periode</u>	<u>- i samme periode 1975</u>
voksne og børn ..193.044,00 kr.	144.312,00
=====	=====
<u>Souvenirsalg i nævnte periode</u>	<u>- i samme periode 1975</u>
..... 50.617,45 kr.	 25.654,90
=====	=====

Såvel billet- som souvenirsalget i 1976 har medført en merindtægt i forhold til 1975 på 73.694,55 kr. Dette beløb er væsentligst fremkommet gennem den forhøjelse af entreprisen, som det har været nødvendigt at gennemføre for at få finansieret det udstillingsarrangement, der har fundet sted på fregatten i indeværende år. Merindtægten har givet mulighed for at foretage visse vedligeholdelsesarbejder, som hidtil har været forsømt, men giver fortsat ikke mulighed for at starte egentlige restaureringsarbejder.

Strukturplaner

I forbindelse med de undersøgelser, der i det sidste års tid er foretaget for at finde frem til en ny struktur for det fremtidige fregatarbejde omfattende alle implicerede parter, har bestyrelsen for Fregatten Jyllands Venner fået højestaretssagfører Ib Thyregod til at overtage denne sag med henblik på en endelig løsning.

3. Valg til bestyrelsen

Dirigenten meddelte, at korpschef, fru Gerda Hertz, departementschef C.Langseth og kammerherre, hofchef H.C.Greve Trampe afgik efter tur, og at sidstnævnte var villig til at modtage genvalg.

Til nyvalg var foreslået orlogskaptajn, fru Gurli Vidø, samt kaptajnløjtnant Patrick Howard, formand for Søe-Lieutenant-Selskabet.

Samtlige ny- og genvalg vedtoges med akklamation.

4. Valg af revisorer

Dirigenten meddelte, at bestyrelsen havde foreslået genvalg af Centralanstalten for Revision, hvilket forslag blev enstemmigt vedtaget.

5. Eventuelt

Fuldmægtig Hans Kofoed henstillede, at man ikke tilrettelægger udflugten til Valdemars Slot inden for samme tidsrum, som afholdelsen af Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde, hvilket var sket i 1975. Denne henstilling toges til efterretning.

Dirigenten hævdede mødet kl. 17.25, hvorefter formanden takkede den og de fremmødte medlemmer for ledelse af mødet og deltagelse i dette.

Oplysning om Orlogsmuseets aktiviteter m.v.

Uden for dagsordenen gav Munthe Morgenstierne en kortfattet redegørelse for museets aktiviteter i det forløbne år og henviste til årsberetningen, som senere vil blive medlemmerne tilsendt.

Ingenier J.D. Bøgh efterspurgte planer for en fremtidig museumsbygning. Munthe Morgenstierne svarede, at man med henvisning til landets almindelige økonomiske situation, formentlig måtte erkende, at sådanne planer indtil videre ikke havde realistiske udsigter for virkeliggørelse.

Formanden afsluttede mødet med at minde om den i vide kredse tilsyneladende svigtende interesse for landets fortid og påpegede den værdi, der ligger i museets opgave som dokumentation for, at vi rent faktisk har en fælles historisk arv at værne om.

Som dirigent
Preben Harhoff

B.Munthe Morgenstierne
Sekretær

SELSKABET ORLOGSMUSEETS VENNER

Resultatopgørelse for perioden

1. januar - 31. december 1975

1974:

i tkr.

INDTÆGTER:

16,8	Kontingenter.....	18.686,00
34,2	Gaver iflg. specifikation	45.263,29
0,8	Renteindtægt	464,07
5,5	Driftsunderskud	11.593,65
<u>57,3</u>		<u>76.007,01</u>

UDGIFTER:

50,3	Tilskud til Orlogsmuseet	67.003,29
4,7	Marinehistorisk Tidsskrift	5.000,00
2,1	Kontorartikler og porto	3.535,27
0,2	Diverse udgifter	468,45
<u>57,3</u>		<u>76.007,01</u>

Balance pr. 31. december 1975

1974:

i tkr.

AKTIVER:

8,3	Giro	5.956,11
5,0	R.Henriques Jr.	789,23
<u>13,3</u>		<u>6.745,34</u>

PASSIVER:

1,0	Hensættelse til køb af model	1.000,00
-	Marinehistorisk Tidsskrift, skyldigt	5.000,00
	Selskabets formue:	
17,8	Saldo pr. 1/1 1975	12.338,99
-5,5	Underskud iflg. driftsregnskab	11.593,65
<u>13,3</u>		<u>6.745,34</u>

København i april 1976

Frantz Harlang B.Munthe af Morgenstierne
Foranstående regnskab har vi revideret og fundet i
overensstemmelse med selskabets bøger.

CENTRALANSTALTEN FOR REVISION

Frede Olsen
statsautoriseret revisor

John W.Gedde

På grund af den fortsatte udskydelse af museumslovens revision og det forhold, at de - uden tvivl - alt for store forhåbninger, man oprindeligt havde stillet til indtægtsmulighederne på Valdemars Slot, må museets komite desværre se tilbage på det forløbne år som det mest problemfyldte i museets snart 20-årige historie. For hovedmuseets vedkommende må man konstatere et driftsunderskud på ca. 149.000 kr. incl. rentebyrde, for Valdemars Slot et driftsunderskud på ca. 180.000 kr. ligeledes incl. rentebyrde, beløb, der er skaffet tilveje takket være ekstraordinære tilskud fra Ministeriet for kulturelle Anliggender, Pyns Amt og Svendborg Kommune på hver 50.000 kr., medens resten indtil videre dækkes af museets kassekredit i Handelsbanken.

Har museets drift således givet anledning til de store problemer, har man til gengæld med tilfredshed kunnet konstatere en meget stor velvilje og forståelse for komiteens anmodninger om økonomisk støtte til restaurering af bygninger og samlinger på Valdemars Slot. Fra Sonning-Ponden er der således givet tilsagn om 80.000 kr. til restaurering af slottets fornemme riddersal, som beskæftigelsesarbejder dels fra Ministeriet for kulturelle Anliggender, 100.000 kr. til kalkning af sidebygninger, dels fra Miljøministeriet, 75.000 kr. til restaurering af nordre længe og thepavillonen. Endvidere er der af Arbejdsformidlingen i Svendborg bevilget 30.000 kr. til konservering af slottets fornemme bogsamling samt 36.000 kr. til restaurering af fartøjssamlingen. Komiteen skal ligeledes her bringe ovennævnte myndigheder en fornyet tak for denne store støtte.

Museet har med et samlet besøgstal på 54.289 gæster kunnet glæde sig over en fremgang på 22.995. Med ca. 20.000 gæster på særudstillingen i Lyngby Storcenter, har museets udstillinger været besøgt af ialt ca. 75.000 personer.

Hovedmuseet, der på grund af udstillingen i Lyngby Storcenter var lukket i 5 uger, har derfor med sine 12.075 besøgende, måttet konstatere en nedgang på 1.313, medens besøgstallet på Valdemars Slot med 42.214 gæster havde en fremgang på 24.308 besøgende, hvilket tal dog bør ses i relation til den kortere åbningssæson i 1974. 139 skoleklasser med 3491 elever og lærere har besøgt museet, heraf 112 klasser med 2917 elever på Valdemars Slot.

Med et tilskud på 67.003 kr. i kalenderåret 1975 har Selskabet fortsat ydet en betydelig økonomisk støtte til museets opretholdelse - en støtte, der ydermere år for år har udløst et tilsvarende statstilskud.

Til trods for museets krævende formidlingsaktiviteter og stærke mangel på arbejdskraft, har registreringsarbejdet dog kunnet fortsættes, og det samlede registrerede genstande, billeder m.v. udgør herefter 11.047 numre.

Takket være Søværnets bistand blev med minelæggerne "Møen" og "Falster" 13 af flådens endnu bevarede træbyggede fartøjer i dagene 9 - 11 juni overført fra Holmen i København til Svendborg, hvorfra de, sammen med de kongelige chalupper, der af DSB gratis var blevet transporteret hertil, ligeledes vederlagsfrit - af Falck's Redningskorps blev overført til Valdemars Slot.

Med museets trange økonomiske vilkår og dets store mangel på arbejdskraft, må en nedtrapning af museets aktiviteter såvel ved hovedmuseet som ved filialmuseet på Valdemars Slot desværre kunne forudses.

Ved hovedmuseet vil arbejdsindsatsen blive koncentreret om en fortsat registrering af genstands- og billedsamlingerne, hvor accessionen sker i et langt større tempo, end registreringsarbejdet har kunnet følge.

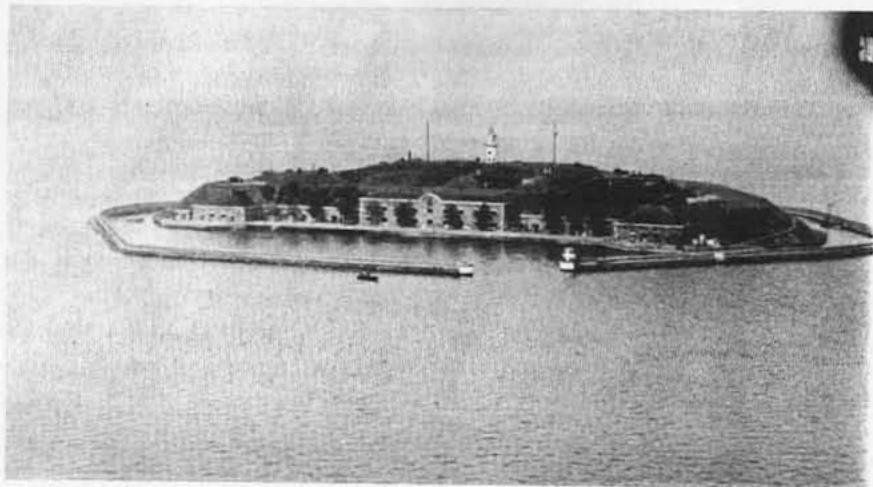
På Holmen finder der fortsat en række ændringer sted af administrativ og bygningsmæssig art, hvorved også traditioner og arbejdsvilkår for de ansatte brydes og ændres. Det er komiteens håb, at der inden for den nærmeste fremtid må kunne findes udveje for at få sådanne nødvendige undersøgelser foretaget, som vil kunne sikre eftertiden et for den maritime historie og samfundsforskning værdifuldt materiale.

Løsning af denne opgave og et naturligt krav til museet om en med dets øvrige aktiviteter sidelebende forskningsvirksomhed understreger museets helt udtalte behov for ansættelse af endnu en faglig uddannet medarbejder.

Overtagelsen af Valdemars Slot har for museet været af skelsættende betydning og vil uden tvivl indtil videre betyde en overordentlig stor belastning først og fremmest af arbejdsmæssig karakter,

idet museets fagligt uddannede stab ikke har kunnet udvides, men tværtimod af økonomiske grunde har måttet reduceres, et forhold der dybt må beklages, så meget mere som den samlede virksomhed er fordelt over to geografisk set fjernt fra hinanden placerede lokaliteter.

Museets økonomiske forhold synes at gå lysere tider imøde. Den adskillige gange udsatte revision af museumsloven, påregnes nu vedtaget med virkning fra 1. oktober d.å. og statens årlige tilskud skulle herefter blive forhøjet fra det hidtidige lovbundne maksimumsbeløb på 200.000 kr. til 450.000 kr., hvorefter det for første gang i museets historie vil være muligt at fastlægge budgetter ud fra indtægter af en sådan størrelsesorden, at museets drift år for år vil være sikret ved finansperiodens begyndelse.

MIDDELGRUNDSFORT, opført i årene 1890-95 på den nordlige del af Middelgrundens ud for Københavns havn i 7 m vand. Fortet omfatter et areal på 4 hektarer med den omgivende, havforbundne grø. Middelgrundsfort var ved århundredskiftet et monsterfort; kraftigt og tidsvarende armeret og i virkeligheden med skønne arkitektoniske dimensioner, som trods ombygning m. m. i forunder også fyrtårnet forsvandt, dog kan spores den dag i dag.

KØBENHAVNS SØBEFÆSTNING

En oversigt over udviklingen af Københavns søbefæstning i tidsrummet fra 1871 og til den i medfør af forsvarsloven af 1909 foretagne udbygning af søbefæstningen, set i belysning af de i perioden gældende opfattelser af dansk udenrigs- og forsvarspolitik.

af

Flemming Larsen

Indledning

I betragtning af, at Københavns søbefæstning kan føre sin historie tilbage til 1712-13 med anlæg af "Trekroners" og "Prøvestenens" batterier ved at sætte nogle gamle linieskibe på grund på Københavns red, vil det være klart, at en behandling af samtlige de politiske og militære overvejelser, der siden da har betinget udbygningen af Københavns søbefæstning, vil føre meget vidt.

Der skal derfor her kun forsøges givet et bidrag til belysning af hvorledes visse af de teorier vedrørende Danmarks udenrigs- og forsvarspolitik som fra politisk og militært hold blev fremsat i tidsrummet fra afslutningen af den tysk-franske krig 1870/71 og til omkring århundredeskiftet, afspejlede sig i udbygningen af den del af landets forsvarsvæsen som udgjordes af Københavns søbefæstning.

Årsagen til at tidspunktet for afslutningen af den fransk-tyske krig vælges som det tidsmæssige udgangspunkt for nærværende fremstilling må søges i, at Frankrigs nederlag og Tysklands opkomst som kontinentets stærkeste militærmagt nødvendiggjorde en gennemgribende nyvurdering af Danmarks udenrigspolitik og den dermed forbundne forsvarspolitik.

At en redegørelse af den i medfør af forsvarsloven af 30. september 1909 vedtagne kraftige udbygning af søbefæstningen vælges som afslutning på fremstillingen må ses på baggrund af, at denne udbygning praktisk taget også markerede den sidste etape i søbefæstningens udvikling, idet der efter fuldførelsen af de i medfør af 1909-loven vedtagne værker ikke blev foretaget nyanlæg af betydning ved søbefæstningen.

Forinden udviklingen efter 1871 behandles skal der gives en kort redegørelse for den søbefæstning København allerede rådede over i 1871.

Søbefæstningen bestod af følgende værker regnet fra nord:

1. Det i 1864 anlagte kystbatteri ved Ny Kalkbrænderi (det nuværende Nordhavnsområde). Batteriet var et primitivt jordværk bestykket med 4 kanoner.
2. Trekroner. Opført i årene 1787-1827 og senere ved adskillige lejligheder forstærket, sidst i årene 1864-68, hvor der var opført en 2-etages kasematbygning, der i øverste etage var indrettet til anbringelse af kanoner, medens den nederste etage anvendtes til belægningsrum, magasiner m.v. Fortets samlede bestykningsvar 68 kanoner.
3. Lynetten. Et jordværk opført i årene 1767-1779 som åbent fort og bestykket med 26 kanoner.
4. Mellemfortet. Opført i årene 1860-63 som åbent fort og bestykket med 14 kanoner.
5. Prævestensfortet. Opført 1859-63 som et eenetages kasematfort med skytset - 56 kanoner - opstillet, dels i skytskasematterne og dels ovenpå kasematterne og på havnedæmningerne.
6. Kystbatteriet Strickers batteri på Amager, (hvor nu pyrolyseværket ligger), var et gammelt jordværk, omgivet af våd grav. Batteriet var bestykket med 6 kanoner.

Endvidere var der opstillet skyts på Kastelsvolden og ved Lange-linie.

Bortset fra de i kasematterne på Trekroner og Prævestenen opstillede kanoner var alt skyts anbragt på åbne kanonstandpladser bag jordbrystværn og beton adskilt ved traverser, der dannede skudsikre rum for ammunitionsmagasiner m.v.

Den altovervejende del af kanonerne var riflede.

- o -

Indtil 1872 havde spørgsmålet om Københavns søbefæstning ikke givet anledning til større politiske uoverensstemmelser. Den udenrigspolitiske krise i 1858 (Krimkrigen og Vestmagternes dermed forbundne flådeaktivitet i Østersøen) havde bevirket at Rigsdagen i enighed besluttede anlæg af søforter ud for København (Mellemfort, Prævesten m.v.) idet man ikke mente længere at kunne lade København henligge i realiteten ubeskyttet mod søsiden.

I 1873 indtrådte forsvarssagen imidlertid i en ny fase, idet regeringen i forbindelse med en revision af hærloven af 1867 fremsatte krav om befæstninger rundt om København.

Til forståelse af de politiske og strategiske overvejelser, som lå til grund for den debat, der herefter blev ført om Københavns befæstning - herunder søbefæstningen - i 1870'erne og 1880'erne, er det nødvendigt at forudskikke nogle bemærkninger om den strategidebat vedrørende Danmarks forsvar som helhed der i samme tidsrum blev ført.

Blandt de løsninger på Danmarks strategiproblem som blev fremført, skal omtales flg. 2 indbyrdes modstridende strategiopfattelser.

Den ene af disse opfattelser hævdede, at såfremt Danmark blev inddraget i krig, ville den endelige og afgørende kamp under alle omstændigheder udspille sig om København, hvorfor man ville basere det danske forsvar på et både til lands og mod søsiden stærkt befæstet København, hvor den danske hær kunne holde stand, indtil der kom hjælp udefra. Ved hjælpen udefra forestillede man sig i det tilfælde, at det var Tyskland, der var angriberen, at England og/eller Rusland, for at undgå tysk herredømme over de danske stræder med deraf følgende mulighed for Tyskland for at spærre adgangen til Østersøen, ville gribe ind og komme Danmark til undsætning, ligesom en tysk indgriben ud fra tilsvarende overvejelser måtte forventes i tilfælde af et engelsk eller russisk forsøg på at sætte sig i besiddelse af Sjælland med København.

Ingen regnede med, at det ville være muligt selv for et stærkt befæstet København at holde stand i ret lang tid i tilfælde af, at Danmark måtte udkæmpe en krig mod en stormagt alene.

Denne strategiopfattelse lagde ikke større vægt på flåden og var udtryk for en landmilitært betonet strategilesning med et eksistensforsvar som hovedmålsætning.

Heroverfor stod den anden opfattelse, der i stedet for at koncentrere forsvaret omkring København ville anvende Sjælland som basis for forsvaret og som ud over et eksistensforsvar også havde et neutralitetsforsvar som målsætning.

Denne opfattelse gik ud fra, at de 2 gennemsejlingsfarvande Store Bælt og Øresund - specielt Store Bælt - frembød den største risiko for neutralitetskrænkelser fra krigsførende stormagters flådestyrker, der kunne tænkes at ville bruge Sjællandske fjorde og anker-

pladser som baser for angreb på fjenden og dermed muliggøre den neutralitet som var målet for dansk udenrigspolitik.

Fortalerne for at lade forsvaret omfatte Sjælland lagde stærk vægt på flåden, som man ønskede udvidet. Den mobile hær skulle sammen med flåden sættes ind i tilfælde af en fjendtlig landgang på Sjælland og endelig skulle et sidste forsvar føres foran København, der skulle have en lettere landbefæstning.

Denne opfattelse, der foruden en udvidelse af flåden bl.a. også ønskede en forstærkning af Københavns søbefæstning, kan karakteriseres som en sømilitært betonet strategiløsning med neutralitetsforsvar som hovedmålsætning.

De ovenfor refererede 2 opfattelser vedrørende Danmarks strategiproblem kan stærkt simplificeret karakteriseres ved henholdsvis "Københavns forsvar" og "Sjællands forsvar" og det blev disse 2 opfattelser der kom til at præge forsvarsdebatten.

Der blev også fremført andre strategiopfattelser af hvilke kan nævnes planerne om et forsvar der inkluderede faste støttepunkter i Jylland og på Fyn, samt planer om et tværforsvar langs linien Korsør-Nyborg, men ingen af disse opfattelser kom dog til at spille større rolle i forsvarsdebatten.

De udslagsgivende politiske faktorer var i hele perioden fra 1871 til 1909 de 2 i Rigsdagen dominerende partigrupperinger; højre, der i 1870 var fremstået ved en sammenslutning af godsejerpartiet og de nationalliberale og som sad inde med regeringsmagten i næsten hele perioden (indtil systemskiftet i 1901) og venstre, der siden 1870, efter at forskellige venstregrupper havde fundet sammen, førte navnet det forenede venstre. Indre stridigheder og splittelse gjorde sig stærkt gældende i partiet i hele perioden.

Endvidere begyndte socialdemokratiet at gøre sig gældende fra midten af firserne, men dog i hele perioden med beskedne mandattal i Rigsdagen.

Såvel inden for højre som inden for venstre var der store variationer i de enkelte politikeres stillingtagen til spm. om Københavns befæstning. Inden for højre indtog en del af de tidligere nationalliberale en ret forbeholden stilling til fæstningen, men partiets dominerende fløj gik ubetinget ind for denne.

Venstre anerkendte principielt søbefæstningens berettigelse i modsætning til landbefæstningens. Det spillede i denne forbindelse en

rolle at Københavns befæstning mod søen var påbegyndt med venstres billigelse og at en kystbefæstning for venstrepolitikerne stod som forsvarets første linie, der skulle forhindre landsætninger; landbefæstningen derimod ansås for at være forsvarets sidste skanse "vor selvstændigheds grav"!

En fremstilling af de udenrigspolitiske overvejelser, der i perioden 1871 til 1909 sammen med landets politiske situation iøvrigt dannede baggrunden for de forskellige forsvarsordninger og den i forbindelse hermed foretagne udbygning af søbefæstningen falder naturligt i 3 afsnit:

- 1) Tidsrummet fra 1871 og til provisorieårenes begyndelse i 1885
- 2) Provisorieårene fra 1885 til det politiske forlig i 1894
- 3) Perioden fra 1894 til 1909, hvor det ved de da fremkomne forsvarslove blev besluttet, at gennemføre en kraftig udvidelse af Københavns søbefæstning.

- o -

Tidsrummet fra 1871 til 1885

Målsætningen for det af regeringen i januar 1873 fremsatte forslag om "overordentlig bevilling til forsvarsvæsenets fremme" var opretholdelse af landets neutralitet.

Forslaget indeholdt bl.a. bevilling til kystbefæstningsanlæg ved Store Bælt med ca. 1 mill.kr., en befæstet flådestation ved Aggersøund med 2 mill.kr. samt udvidelse af Københavns søbefæstning med 6,3 mill.kr.

Forslaget var således et klart udtryk for den strategiopfattelse, der ville lægge forsvarets hovedvægt på Sjælland. (Den relativt beskedne bevilling til Københavns landbefæstning må ses som udtryk for, at man ønskede med en lettere befæstning dels at sikre byen mod overrumpling fra landsiden, dels at frigøre den mobile styrke til anvendelse andetsteds).

Regeringen opstillede i bemærkningerne til forslaget forskellige muligheder for angreb på Danmark og det blev i denne forbindelse bl.a. anført, at en overlegen sømagt kunne tænkes at rette et angreb mod København for at erobre byen, men at en stærk søbefæstning kunne hindre dette.

Man regnede ikke med at kunne holde Jylland-Fyn mod et tysk angreb op gennem Jylland, hvorfor man måtte sætte alt ind på at forsvare Sjælland, der blev betegnet som landets naturlige fæstning.

Forsvarsforslaget fik en kølig modtagelse hos venstre, der afviste det.

Et revisionsforslag blev fremsat af regeringen i januar 1875. Man søgte herved at imødekomme de af venstre under den hidtidige debat fremsatte synspunkter. Regeringen foreslog, at man stillede spørgsmålet om Københavns landbefæstning i bero, men yderligere forstærkede søbefæstningen. Den foreslåede bevilling til søbefæstningen androg 12 mill.kr. Også dette forslag, der iøvrigt ikke rummede væsentlige afvigelser fra det i 1873 fremsatte, blev afvist af venstre.

Til forståelse af den indstilling, der prægede mange venstrepolitikeres holdning til befæstningssagen skal anføres følgende citat fra den ledende venstrepolitiker i forsvarssagen Frede Boisen erindringer: "Det stod mig klart, at Københavns befæstning måtte til slutning medføre forswarets indskrænkning til en knugende fæstningskrig, som snarere måtte blive en tyngsel for nationalfølelsen. Forsvarsvæsenet har aldrig kunnet stille sig for mig som andet og mere end en følelsessag".

Her findes vel en del af forklaringen på det standpunkt til fæstningen som indtoges i hvert fald af den del af venstre, der var præget af grundvigianismen: Forsvaret var udelukkende et middel til folkelig national begejstring og tjente ikke noget konkret formål.

Som et mere sagligt bidrag fra Frede Boisen til debatten om Københavns befæstning skal dog anføres hans udtalelser under rigsdagsdebatten 1874/75, hvor han blandt andet argumenterede med at København var en handelsby, der ikke egnede sig til fæstning og at byen, hvis den var omgivet af forter, ville blive en yderligere fristelse for fjenden; jfr. Tschernings udtalelse fra 1858 om at "en befæstning af København ville være at lægge Holger Danske sværd i en svæklings hånd".

Venstre fremsatte herefter i 1875 sit forsvarstilbud, der ligesom de af regeringen tidligere fremsatte forslag var baseret på tanken om Sjælland som Danmarks naturlige fæstning og blandt andet omfattede anlæg af en befæstet flådestation ved Aggersøund, udvikling af flåden m.v., men ingen befæstning af København, hverken til lands eller mod søsiden, bortset fra et "flydende fort".

Planerne om oprindelig 5 flydende forter som med svært skyts skulle sikre en ydre halvcirkelformet minespærring af indløbene til

Københavns havn hidrørte fra orlogskaptajn Jehnke, en seofficer, der - hvad der var sjældent blandt officerer - tilhørte venstre og synes at have fungeret som militær rådgiver for partiets ledende folk.

Højres militæreksperter afviste imidlertid planerne om det flydende fort.

De samlede engangsudgifter ved venstres forsvarstilbud androg 30 mill.kr., men regeringen var imod forslaget, da det af venstre var stillet som en betingelse at udgifterne blev finansieret ved en indkomst- og formueskat.

Regeringen kasserede herefter venstres forsvarstilbud straks ved rigsdagssamlingens begyndelse i 1875/76 og fremsatte et nyt, betydeligt mere omfattende fæstningsforslag, der bl.a. forudsatte anvendt ca. 27 mill.kr. til Københavns søbefæstning, herunder et fort på Middelgrunden og 14 mill.kr. til en lettere landbefæstning. Dette forslag blev imidlertid forkastet i folketinget og Estrup udtalte herefter, at da forsvarssagen ikke lod sig gennemføre i sin helhed, ville han lade sagen falde.

Hermed var tanken om en udvidelse af søbefæstningen foreløbig skrinlagt.

Københavns søbefæstning blev imidlertid i et vist omfang forbedret i årene 1871 til 1885. Venstre gik således i rigsdagssamlingen 1877/78 med til at bevilge 1,8 mill.kr. til forstærkning af søforterne og i 1878/79 2,4 mill.kr. til anskaffelse af 6 svære 35,5 cm kanoner til søforterne (de såkaldte "Bergske kanoner") efter venstrepolitikeren Chresten Berg, der sørgede for at bevillingen blev vedtaget i Rigsdagen med venstres medvirken.

Der blev herefter i årene 1877-79 gennemført forstærkningsarbejder på Trekroner, Prøvesten og Mellemfort, hvorved forternes passive modstandsevne blev gjort større. Det var dog nødvendigt samtidig at reducere antallet af kanoner med ca. 20%.

Af de 6 stk. 35,5 cm kanoner, der blev anskaffet i årene 1880-82 blev 2 opstillet på Strickers batteri, 2 på Mellemfortet og 2 på Kalkbrønderibatteriet.

Sammenfattende kan om søbefæstningens situation i årene 1871-1885 siges, at de politiske og militære faktorer, der gik ind for at befæste København, herunder også mod søsiden, ikke havde politisk mulighed for at trænge igennem med deres krav, således at søbe-

fæstningen ved afslutningen af denne periode stort set havde samme skikkelse som ved periodens begyndelse.

De bevillinger til moderniserings- og forstærkningsarbejder, der i løbet af perioden blev givet til søbefæstningen, blev ikke givet som led i en samlet udbygningsplan, men oftest i forbindelse med konkrete situationer, hvor truende udenrigspolitiske kriser gav anledning til frygt for aktivitet af stormagsflåder i vore farvande med deraf følgende muligheder for krænkelser af Danmarks neutralitet. Specielt gav det hyppigt spændte forhold mellem Rusland og England flere gange anledning til bekymring.

- o -

Provisorieårene fra 1885 til 1894

En nærmere redegørelse for de politiske forhold i provisorieårene, hvor regeringen i bitter strid med folketingets flertal anvendte forsvarssagen, herunder spørgsmålet om Københavns befæstning, som et våben i den politiske, specielt den forfatningspolitiske kamp og befæstede København både til lands og mod søsiden for midler, der ikke var bevilget af folketinget, falder uden for denne fremstillings rammer.

For så vidt angår den del af provisorieårenes fæstningsbyggeri, der vedrørte Københavns søbefæstning, kan det imidlertid siges, at søbefæstningen ikke spillede større rolle i den politiske debat, selv om ca. halvdelen af de i perioden til befæstningsbyggeriet bevilgede midler - ialt 35,5 mill.kr. - blev anvendt til søbefæstningen. Den politiske debat der førtes om fæstningssagen drejede sig helt overvejende om landbefæstningen.

Det skal dog i denne forbindelse anføres, at da krigsminister Bahnsen i 1890, som den foreløbige slutsten på Københavns befæstning, fremsatte forslag om bygning af et fort på Middelgrunden til en udgift af 9 mill.kr., gav dette anledning til en heftig debat i folketinget. Det blev fra fæstningsmodstandernes side bl.a. anført, at den foreslåede bestykning af fortet ville blive virkningsløs, da moderne skibsartilleri rakte længere og at der var ringe chancer for at fortets kanoner kunne ramme et skib, medens et skibs kanoner let kunne ramme København, selv i mørke!

På den provisoriske finanslov for 1886/87 blev der bevilget 3,3 mill.kr. til bygning af Kastrup og Charlottenlund forterne og arbejderne på disse kystforter blev afsluttet i 1888.

De 2 forter opførtes som jordværker omgivet af våd grav.

For Charlottenlundsfortets vedkommende bestod bestykningen af 2 stk. 35,5 cm kanoner og 2 stk. 15 cm kanoner. De 2 stk. 35,5 cm kanoner blev overført fra Strickers batteri, hvor de som foran nævnt tidligere var blevet placeret i forbindelse med anskaffelsen af de 6 "Bergske" kanoner.

Kastrupfortet blev bestykket med 4 stk. 30,5 cm og 2 stk. 15 cm kanoner.

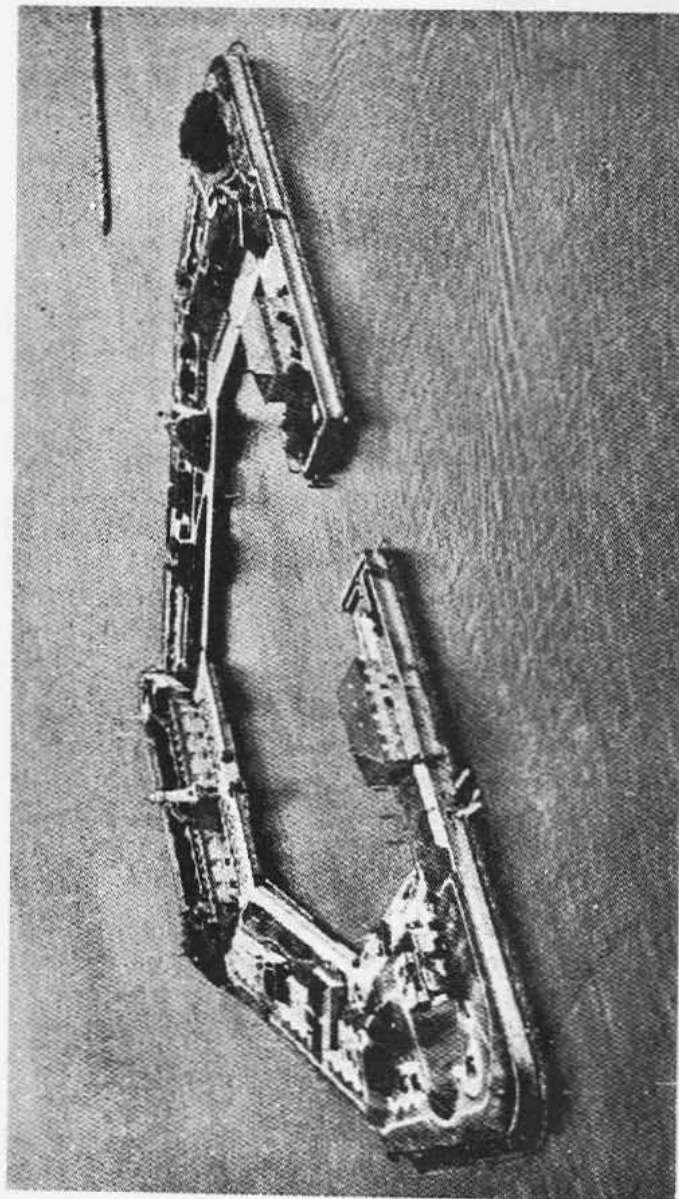
Begge forter rådede desuden over 47 mm hurtigskydende kanoner til nærforsvar.

Provisorieårenes afgørende forstærkning af søbefæstningen skulle dog blive bygningen af Middelgrundsfortet. Anlægget af dette fort havde været diskuteret længe og i årenes løb var der blevet fremsat adskillige forslag, der alle havde lidt skibbrud hos de bevilgende myndigheder. Specielt skal nævnes det af rigsdagen i 1881 forkastede forslag om opførelse af et fort på Middelgrunden bestykket med 12 stk. 35,5 cm kanoner - hvoraf 6 skulle monteres i pansertårne - og 6 stk. 24 cm kanoner. Det af regeringen approberede forslag, der optoges på den provisoriske finanslov for 1890/91, var en ændret og nedskåret udgave af førnævnte forslag. Således udgik af økonomiske grunde bl.a. pansertårnene til det svære skyts. Fortet opførtes i årene 1891-95, og fik en hovedarmering på 5 stk. 30,5 cm, 12 stk. 17 cm og 6 stk. 120 mm kanoner.

Endvidere må i forbindelse med udbygningen af søbefæstningen i provisorieårene nævnes landbefæstningens 2 "flejforter", Hvidøre og Avedøre kystbatterier.

Hvidørebatteriet blev anlagt i årene 1889-91 i forbindelse med Christiansholmsfortet ved Klampenborg som et jordværk med en enkelt travers og blev bestykket med 4 stk. 17 cm kanoner. Batteriet var underlagt landbefæstningen indtil 1897, hvor det blev overtaget af søbefæstningen.

Avedørebatteriet ved Køge bugt udgjorde landbefæstningens vestfronts sydligste værk og blev opført i årene 1889-91 som et jordværk omgivet af våd grav. Bestykningen udgjordes af 8 stk. 29 cm kanoner monterede som haubitser. Selvom batteriets primære opgave var beskydning af mål på søen, med henblik på at afværge enfilierende ild fra skibe i Køge bugt mod vestencienten var batteriet i hele sin levetid underlagt landbefæstningen.

I ældre tid var søfortet TREKRONER hovedhjørnestenen i Københavns Søbefæstning, dets oprindelige armering på 66 kanoner var således en alvorlig trusel over for Nelson under Slaget på Reden den 2. april 1801. Ved sin tilbagetrukne beliggenhed — nu inde i Københavns havn — sluttede TREKRONER sit virke som skolefort, da Kystbefæstningen i 1932 tilbageførtes til Søværnet.

Endelig må nævnes at Trekroner, Mellemfort og Prøvesten i årene 1889-91 fik monteret nyt skyts (24 cm og 17 cm kanoner) ligesom Lynetten i 1891 fik tildelt 4 stk. 29 cm Haubitsere og således blev søbefæstningens første haubitsfort.

Ved det store politiske forlig i april 1894, hvor et flertal i begge Rigsdagens ting godkendte fæstningen og bevilgede penge til dennes fremtidige vedligeholdelse imod at enhver videre udbygning af fæstningen både til lands og mod søen ophørte, indtrådte der for en årrække en standsning af byggevirksohmheden ved søbefæstningen, i hvilken forbindelse dog skal bemærkes at byggearbejderne på Middelgrundsfortet fortsatte, indtil dette var fuldført i 1895.

At påvise det udenrigspolitiske aspekt og den tilgrundliggende strategiopfattelse for den i provisorieårene foretagne befæstning af København er vanskeligt, da rent indenrigspolitiske hensyn havde afgørende indflydelse på de truffne beslutninger. Det er således bemærkelsesværdigt at Estrup, hvem det lå stærkt på sinde at skabe et tillidsfuldt forhold til Tyskland, gennemførte en befæstning af København mod landsiden, en foranstaltning der almindeligvis opfattedes som vendt mod Tyskland. At der fandt en afbalancering sted ved at der samtidig gennemførtes en kraftig styrkelse af søbefæstningen, der opfattedes som vendt mod England, er en anden sag.

Man kan anlægge den betragtning, at der ved den foretagne styrkelse af fæstningen var taget hensyn til såvel eksistenskampen (mod Tyskland) ved at skabe en landbefæstning bag hvilken danske styrker kunne holde ud til eventuel hjælp nåede frem, som til varetagelse - omend i beskedent omfang - af den fastlagte neutralitetspolitik, ved at gennemføre en forstærkning af søbefæstningen hvorved det skulle være muligt at hindre krigsførende magters (Englands, Ruslands) flådestyrker i at frembyde en umiddelbar trussel mod København.

Den i provisorieårene foretagne udbygning af Københavns befæstning, må betegnes som en accept de facto af den landmilitært betonedede strategiopfattelse der ville basere Danmarks forsvar på et stærkt befæstet København.

Som en vurdering af søbefæstningens styrke kan det siges, at søbefæstningen i den skikkelse den havde fået ved udgangen af provisorieårene ville have været ude af stand til at afværge et re-

guleret angreb på København fra søsiden fremført af stærke fjendtlige flådestyrker med henblik på bombardement af byen.

På den anden side må søbefæstningen antages at have haft en sådan styrke, at det ikke i forbindelse med et stormagtsopgør eller en spændt udenrigspolitisk situation iøvrigt skulle have været muligt for en af de implicerede stormagter, blot ved at lade en flådestyrke foretage demonstration i Øresund, at lægge et sådant pres på en dansk regering, at den uden videre skulle føle sig tvunget til at fravige en fastlagt neutralitetspolitik; altså kunne bringes i en situation som 9. april 1940 hvor den danske regering, bl.a. under indtryk af en overvældende tysk styrkedemonstration og bevidstheden om mangel på egne militære ressourcer, måtte konstatere, at den hidtil førte neutralitetspolitik ikke lod sig gennemføre, hvorfor man mente at måtte bøje sig betingelsesløst for de tyske krav.

- o -

Perioden fra 1894 til 1909

Med det politiske forlig i 1894 indtrådte der som nævnt for en årrække en standsning af alle arbejder på Københavns befæstning. Efter venstres overtagelse af regeringsmagten ved systemskiftet i 1901 blev man imidlertid under indtryk af at det trak op til krig mellem stormagterne klar over at en nyordning af forsvaret trængte sig på, hvorfor man i 1902 nedsatte en forsvarskommission, der i 1908 afgav sin betænkning.

De 2 af de af kommissionen afgivne ialt 4 forslag som debatten kom til at dreje sig om var det af venstregruppen og det af højre og de frikonservative i fællesskab afgivne forslag. Selv om begge forslag i enighed gik ind for en styrkelse af Københavns søbefæstning, skal der her gives en kort redegørelse for hvert af forslagene og for de afvigende opfattelser vedrørende dansk udenrigs- og forsvarspolitik, som de 2 forslag var udtryk for. Den afgørende forskel mellem forslagene var, at medens venstre forudsatte en nedlæggelse af Københavns landbefæstning, gik højre ind for en styrkelse af denne. Bortset fra dette punkt var der stort set enighed mellem de 2 forslagsstillere om den fremtidige struktur af landets forsvar.

Uoverensstemmelsen vedrørende Københavns landbefæstning var imidlertid udtryk for fundamentalt forskellige anskuelser vedrørende indholdet af den neutralitetspolitik begge parter var enige i at landet skulle føre.

Som nævnt i afsnittet vedrørende provisorieårene var landbefæstningen anset for i princippet at være rettet mod Tyskland, idet man i tilfælde af et tysk angreb på Sjælland under en storkrig med den hensigt at sætte sig i besiddelse af København satsede på at holde stand bag landbefæstningen, indtil hjælp fra engelsk side nåede frem. Omvendt var søbefæstningen anset for at være rettet mod England med henblik på at afværge engelske flådefremstød mod København. Højre anførte til fordel for en fortsat udbygning af landbefæstningen at det ikke var muligt at føre en ligelig neutralitet såfremt landbefæstningen blev opgivet og at venstres forslag der indebar opgivelse af landbefæstningen ville medføre en neutralitetspolitik til fordel for Tyskland.

Venstre argumenterede i sit forslag vedrørende nedlæggelse af landbefæstningen ud fra de synspunkter man allerede i provisorieårene havde anvendt; fæstningen ville lægge beslag på en for stor del af landets forsvarskræfter og endvidere blev det anført, i den skikkelse den var blevet anlagt i provisorieårene, allerede var forældet.

Under debatten vedrørende de fremsatte forslag til ny forsvarsordning blev det ofte fremført, at det ikke var tilstrækkeligt at vurdere den københavnske befæstning alene ud fra et dansk forsvarssynspunkt; det måtte også indgå i overvejelserne, hvorledes de 2 stormagter, der ville få den afgørende indflydelse på muligheden for at opretholde Danmarks neutralitet under en kommende storkrig - altså Tyskland og England - vurderede befæstningen.

Set fra tysk side måtte det være en fordel at København havde en stærk søbefæstning, ikke alene i tilfælde hvor Danmark ville afvise et engelsk flådeangreb på København, men også i tilfælde hvor tyske styrker under en storkrig havde besat Sjælland, inclusive København, idet tyskerne da kunne benytte den københavnske søbefæstning mod et engelsk flådeangreb, der havde til hensigt at sætte sig i besiddelse af byen.

Set fra engelsk side måtte landbefæstningen have værdi ikke alene som tilflugtssted for danske styrker indtil engelsk hjælp nåede frem i tilfælde af tysk angreb over land mod København, men også i en situation hvor engelske styrker under en storkrig havde besat København, idet englænderne da ville kunne anvende landbefæstningen, såfremt tyske styrker blev landsat på Sjælland med henblik på at fordrive de engelske styrker.

Under forsvarslovens behandling blev der fra generalstabens side fremsat forslag om, at såfremt man ønskede at nedlægge landbefæstningen (hvilket generalstaben ikke billigede) så dog som en beskedent erstatning anlægge en række "fremskudte" forter d.v.s. en lettere befæstet stilling bestående af 11 små forter i en linie fra Rungsted over Furesø og Sønder sø til Vejleå i Køge bugt med permanente kystbatterier som "fløjforter" ved Rungsted og i Køge bugt.

Ideen til de fremskudte forter gav anledning til megen diskussion i såvel politiske som militære kredse og indgik i det af venstre-regeringen i 1908 fremsatte forslag til en ny forsvarsordning, idet man anførte at de fremskudte forter efter nedlæggelsen af den bestående landbefæstning var nødvendige som supplement til søbefæstningen for at sikre København mod overrumpling fra landsiden. De fremskudte forter måtte imidlertid, bortset fra de 2 fløjforter ved Rungsted og i Køge bugt, opgives på grund af manglende politisk opbakning.

Den 30/9 1909 blev forsvarslovene vedtaget i Rigsdagen. 1909-loven afsatte 11 mill.kr. til udvidelse af Københavns søbefæstning og 5 mill.kr. til kystbefæstningsanlæg på det øvrige Sjælland. Det blev endvidere fastsat i loven, at de til landbefæstningen hørende anlæg, der ikke fremtidig skulle indgå i søbefæstningen, skulle nedlægges i 1922. Udvidelsen af Københavns søbefæstning omfattede anlæg af 2 nye søforter (Flak- og Dragørforterne) og 3 kystbatterier (batteriet på Saltholm og Rågårds og Kongelundsbatterierne på Sydamager). Endvidere blev der foretaget moderniseringsarbejder på en del af søbefæstningens bestående værker, specielt Charlottenlund- og Middelgrundsforterne.

De i medfør af bevillingen på 5 mill.kr. til kystbefæstningsanlæg på Sjælland opførte værker, der blandt andet omfattede opførelse af forter på Masnede, ved Lynæs, på Møn m.v. skal ikke omtales nærmere her, bortset fra Tårnbæk fort og Mosede batteri i Køge bugt, der på grund af deres beliggenhed faktisk kom til at indgå i den Københavnske søbefæstning (for Tårnbækfortets vedkommende endda også i landbefæstningen!) Disse 2 kystværker var identiske med de 2 tidligere i forbindelse med de fremskudte forter omtalte "fløjforter".

Armeringen af de nyanlagte og moderniserede forter og batterier skete som det vil fremgå af nedenstående redegørelse for de enkelte værker i vidt omfang ved haubitsere, altså skyts hvis projekti-

ler slyngedes højt op i luften med henblik på at ramme krigsskibe med svært sidepanser på det svagere pansrede dæk.

Tårnbækfortet var det nordlige af de 2 i loven omhandlede fløjforter. Dette fort var oprindeligt tænkt placeret i Rungsted, blev så rykket sydpå til Strandmøllepynten, men den endelige placering blev i Dyrehaven ved Tårnbæk, hvorved det foruden sin funktion som kystfort til en vis grad også kom til at lukke det i den standende forsvarsdebat meget omdiskuterede "hul i Nordfronten" og altså betød en styrkelse af landbefæstningen, som der jo ellers var sat en stopper for enhver videre udbygning af.

Fortets hovedarmering blev 4 stk. 29 cm haubitsere til anvendelse mod mål på søen specielt med henblik på at hindre landgangsforsøg. Endvidere blev fortet udstyret med 2 stk. 120 mm haubitsere i panserkupler der kunne anvendes til beskyddning af mål på landjorden.

Charlottenlundfortet blev ombygget i betydelig grad og artilleriarmeringen blev udskiftet, således at fortet fik 12 stk. 29 cm haubitsere og 4 stk. 120 mm kanoner.

På Middelgrundsfortet foretoges forskellige moderniseringsarbejder.

På den nordlige del af Saltholmsflak anlagdes i årene 1910-15 søfortet Flakfortet. Dette fort, der anlagdes på 5,5 m vanddybde, var langt det største af de i henhold til loven af 1909 bevilgede værker og ca. 6 af de til udbygningen af Københavns søbefæstning bevilgede 11 mill.kr. medgik alene til dette værk. Fortet fik en armering på 6 stk. 29 cm haubitsere, 6 stk. 21 cm kanoner, 4 stk. 120 mm og 4 stk. 75 mm kanoner.

Endvidere opførtes der på Vestsiden af Saltholm et lille kystbatteri med 2 stk. 75 mm kanoner, ligesom der på søens nordspids blev etableret standpladser for 2 kanoner (kaldet Barakkebatteri).

Med henblik på afværgelse af bombardement af København med skibsartilleri fra Køge bugt samt landgangsforsøg i den nordlige del af denne, besluttede man at opbygge en sydfront for søbefæstningen. Denne skulle bestå af Dragørfort, Rågårds- og Kongelundsbatterierne på Amager samt det allerede anlagte Avedøre batteri. Endvidere kan det i Køge bugt anlagte Mosede batteri medregnes til sydfronten.

Dragørfortet anlagdes i årene 1910-15 som et søfort 400 m ud for Dragør havn. Det blev armeret med 4 stk. 35,5 cm kanoner, 4 stk. 17 cm, 2 stk. 120 mm og 6 stk. 75 mm kanoner. De 4 stk. 35,5 cm

kanoner blev overflyttet med 2 fra Kalkbrænderibatteriet, der samtidig blev nedlagt og 2 fra Charlottenlundfortet og var identiske med 4 af de tidligere omtalte i 1880-82 anskaffede 6 "Bergske kanoner" til søbefæstningen. Anbringelsen af disse gamle kanoner på det nye fort gav anledning til skarp kritik fra sagkyndig side, idet det blev hævdet at kanonerne, der stod ubeskyttede og kun kunne skyde 1 skud hvert 10. minut ville være ganske ude af stand til at gøre sig gældende overfor moderne skibsartilleri.

Herudover opførtes i årene 1914-17 på Amagers sydvestkyst Kongelunds batteriet.

Dette batteri var oprindeligt projekteret som et kystflankeringsværk med 4 stk. 75 mm kanoner. Da en påtænkt ombygning af Avedørebatteriet med henblik på udskiftning af dettes forældede skyts med 4 stk. 29 cm haubitsere blev opgivet af økonomiske grunde i 1911, besluttede man i stedet at anbringe de 4 haubitsere på Kongelunds batteriet, der således blev et haubitsbatteri.

Det planlagte Rågårdsbatteri på Sydamager blev opgivet.

Endelig skal nævnes Mosede batteri, der i lighed med Tårnfortet blev bevilget af bevillingen på 5 mill.kr. til den sjællandske kystbefæstning, og var det sydlige af de 2 fløjforter, men som det på grund af dets beliggenhed og opgaver vil være naturligt at omtale i forbindelse med opbygningen af den københavnske søbefæstnings sydfront.

Batteriet blev placeret ved Mosede strand, som er det eneste sted i Køge bugt med dybt vand tæt ind til stranden og derfor velegnet til landgangsforetagender med henblik på et fremstød mod København.

Batteriet blev armeret med 6 stk. 120 mm haubitsere og 6 stk. 75 mm kanoner.

- o -

Medens den i årene 1871 til 1885 foretagne beskedne udbygning af søbefæstningen bar præg af ikke at være sket som led i nogen samlet udbygningsplan, men blev besluttet i konkrete situationer under indtryk af risiko for krigeriske forviklinger i danske farvande og udbygningen af søbefæstningen (og landbefæstningen) i provisorieårene var stærkt præget af forfatningspolitiske - forsvaret uvedkommende - hensyn, kan det om den i medfør af 1909 loven foretagne udbygning af søbefæstningen siges, at den skete som led i en samlet forsvarsplan for landet, der som målsætning havde, at

landet under en krig mellem stormagterne skulle have mulighed for i tilstrækkeligt omfang at indsætte magtmidler med henblik på at gennemføre den vedtagne neutralitetspolitik.

Den stærke udbygning af den i princippet imod England rettede københavnske søbefæstning og opgivelsen af den på tilsvarende vis mod Tyskland rettede landbefæstning afspejlede imidlertid den af venstres regeringschef I.C. Christensen siden hans overtagelse af regeringen i 1905 anlagte hovedlinie i dansk udenrigspolitik: I første række at gøre Danmarks neutralitet acceptabel for Tyskland.

Der indtrådte ikke nogen afgørende ændring heri ved at I.C. Christensen efter Albertiskandalen måtte træde tilbage som statsminister i 1908 og efterfulgtes af en ny venstreregering under Niels Neergaard, der var betydelig mindre tyskorienteret. Neergaard understregede ganske vist i 1909 i sin forelæggelsestale i folketinget om forslaget til den nye forsvarsordning, at man tilstræbte et til alle sider betryggende neutralitetsværn. At forsvarsordningen, herunder udbygningen af den københavnske søbefæstning, i første række tilsigtede at give Tyskland tryghed for at Danmark ville sætte magtmidler ind mod en ved et engelsk angreb på dansk territorium foretagen krænkelse af neutraliteten må imidlertid anses for givet.

Som en vurdering af søbefæstningen, efter at udbygningen var sket i overensstemmelse med de i 1909 loven fastsatte retningslinier, skal anføres at den led af åbenlyse mangler. Det var ikke alene Dragerfortets svære kanoner, der var forældede. Store dele af søbefæstningens artilleri, herunder også Middelgrundsfortets svære skyts kunne hverken med hensyn til skudhastighed eller beskyttelse stå mål med samtidens tilsvarende skibsartilleri. Hertil kom, at de nyanlagte værker i udstrakt grad blev udstyret med haubitsere; en type skyts om hvis effektivitet overfor flådeenheder der herskede delte opfattelser blandt sagkyndige.

På den anden side skulle det både under 1. og 2. verdenskrig vise sig at kystværker af forældet konstruktion og med forældet artilleri havde mulighed for at tilføje angribende stærke og moderne flådeenheder katastrofale tab, som for eksempel de tyrkiske kystbatterier ved Dardanellerne under Gallipolifelttoget i 1915 og kystfortet Oscarsborg i Oslofjorden den 9/4-1940.

Vedrørende den københavnske søbefæstning, i den skikkelse den fik ved udbygningen i medfør af 1909 loven må det skønnes rimeligt at

antage, at den alt i alt frembød en sådan modstandskraft, at der for en fremmed magt, som ville gennemføre en besættelse af København ved en flådeaktion kombineret med et landgangsforetagende, måtte regnes med indsættelse af flådestyrker med svært artilleri i ret betydeligt omfang for at nedkæmpe søbefæstningen.

Således kan det specielt om søbefæstningens nyanlagte sydfront anføres, at den vel ikke frembød nogen hindring for et bombardement af København med svært skibsartilleri fra Køge bugt, men at den havde mulighed for, i samvirken med styrker fra hær og flåde, at afvise et landgangsforetagende på Amager.

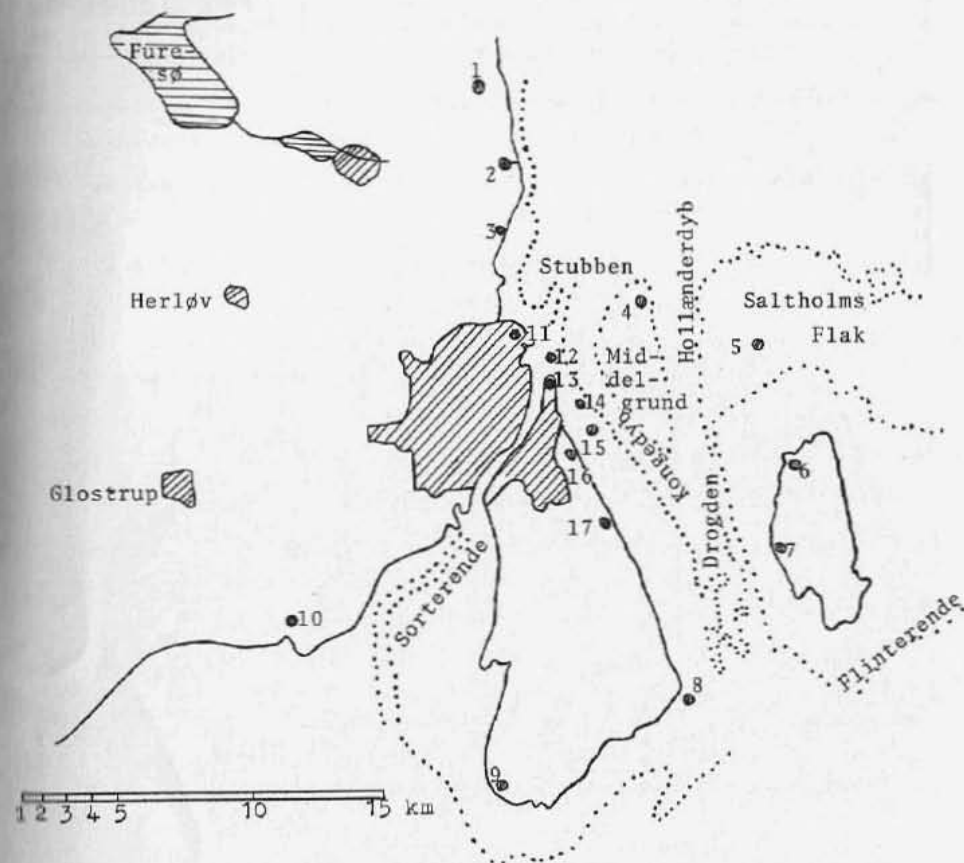
- o -

Som tidligere nævnt markerer anlægget af de i henhold til 1909 loven bevilgede værker samtidig slutstenen på udbygningen af den københavnske søbefæstning. Ganske vist blev der i årene under 1. verdenskrig anlagt en del midlertidige kystbatterier, men de blev nedlagt, da krigen sluttede.

Forsvarsloven af 1922, 1932 og 1937 dekreterede nedlæggelse af de fleste af søbefæstningens værker.

På de værker der forblev i brug, blev der i mellemkrigsårene kun foretaget vedligeholdelse og modernisering i beskedent omfang. Ingen nye værker blev anlagt og ingen større moderniseringsarbejder gennemførtes, bortset fra en i 1938 foretagen ombygning og omarmering af Kongelunds batteriet.

I årene efter afslutningen af 2. verdenskrig blev de få tilbageværende værker under Københavns søbefæstning efterhånden nedlagt, Middelgrundsfortet som det sidste i 1962.

1. Taarbækfort.	10. Avederebatteri.
2. Christiansholmsbatteri.	11. Kalkbrænderibatteri.
3. Charlottenlundfort.	12. Trekroner.
4. Middelgrundsfort.	13. Lynetten.
5. Flakfort.	14. Mellemfort.
6. Barakkebatteri.	15. Prevesten.
7. Saltholmsbatteri.	16. Strickers Batteri.
8. Dragerfort.	17. Kastrupfort.
9. Kongelundsfort.	

Oversigt over anvendt litteratur:

1. O. Andersen: Københavns landbefæstning 1886-1920. Krigs-historisk tidsskrift nr. 1 og 2, 1975.
2. Klingspor Bentzen: Tidsskrift ved 1. ste artilleribataillon. Kystartilleriregimentets jubilæum 1867-1917.
3. H.C. Bjerg: Venstre og de flydende forter. Marinehistorisk tidsskrift 1967 nr.1.
4. H.C. Bjerg: Debatten om Danmarks strategiproblem 1872-76. Jyske samlinger, ny række X, 1-1972.
5. H.C. Bjerg: Den militære og politiske debat om Danmarks strategiproblem 1870-90. Tidsskrift for sø-væsen, 1972.
6. Vilh. la Cour: Danmarks Historie 1940. København.
7. Vilh. la Cour: Danmarks Historie 1900-1945. København 1950.
8. E. Dalberg: Oplysninger om befæstningsanlæggene i Gentofte kommune. Meddelelse fra historisk topografisk selskab for Gentofte kommune 4, 1939-45.
9. Troels Fink: Ustabil balance 1894-1905. Århus 1961.
10. Troels Fink: Spillet om Danmarks neutralitet 1905-09. Århus 1970.
11. Troels Fink: 5 foredrag om dansk udenrigspolitik efter 1864. Århus 1967.
12. A.N. Hvidt: De sjællandske kystbefæstningsanlæg mellem de 2 verdenskrige. Krigshistorisk tidsskrift nr.1, 1966.
13. A.N. Hvidt: Københavns befæstning 1886-1962. Historisk med-delelse om København, årbog 1964.
14. Kristian Hvidt: Venstre og forsvarssagen 1870-1901, Århus 1971.
15. Lærebog om fæstningsanlæggene i Danmark, København 1911, nyoptryk, Zac.1969.
16. L.H. Schultz: Københavns søfront i det sidste Tiår, Køben-havn 1911.
17. D.A. Wieth-Knudsen: Lærebog i befæstningslære, København 1946.